

DAINŲ KARALIENĖS KRISTINOS SKREBUTĖNIENĖS PĖDSAKAI GIMTINĖJE

Nijolė Seliukaitė-Keraitienė

Paminklas dainų karalienei
Kristinai Skrebutėnienei Pivorų kapinėse.
1957 m.

Apie pirmąją dainų karaliene tituluojamą Kristiną Skrebutėnienę rašyta jau nemažai: išsamiai aprašytas gyvenimas, įvertinta jos pateikta tautosaka. Šiuokart, minint 150-ąsias jos gimimo metines, norėtusi papasakoti apie šios moters pėdsakus gimtajame krašte.

Iš tiesų buvo toks laikas, kai Vilniuje akademinė visuomenė apie Kristiną Skrebutėnienę žinojo daug daugiau ir vertino ją kur kas labiau negu jos gimtinės žmonės.

Pradžią buvo 1981-ieji metai. Teko laimėti būti pažįstamai su Juozu Aiduliu (jis buvo tėvelio draugas ir mus kone kasmet aplankydavo). Iš jo ir išgirdau apie Kristiną Skrebutėnienę ir jos dukterį Albiną, kurios balsas esąs stebėtinai panašus į motinos. Tuomet buvau jauna specialistė, ką tik pradėjusi dirbti Didžiasalio dvikalbėje mokykloje ir besiruošianti gimdyti. J. Aidulio sumanymas surengti vakarą Skrebutėnienės garbei mane sudomino, tačiau jo įgyvendinti kurį laiką negalėjau. Tik 1982 m. su keliais mokiniais nuėjome susipažinti su Albina Skrebutėnaite. Tada ji gyveno pas dukterėčią Didžiasalyje, tam tikra prasme pakartodama J. Aidulio aprašytą

savo motinos dalią... Įrašėme jos dainų, pasaką, užrašėme vaizdingą pasakojimą apie gyvenimą. Senutė vis prašydavo ją aplankyti. Pamažu kaupėme medžiagą ir 1984 m. rudenį mokykloje surengėme pirmąją vakaronę dainų karalienės atminimui – praėjus penkiasdešimčiai metų nuo to laiko, kai ją atrado ir prakalbino J. Aidulis. Deja, jis nesulaukė savo idėjos įgyvendinimo. Vakaronėje dalyvavo jo duktė Nijolė Aidulytė. Renginys turėjo didelį atgarsį sąstingio kaustomame ir smarkiai rusinamame Didžiasalyje. Salė buvo pilnutėlė žmonių iš visos apylinkės, pavyko atsivežti ir Albiną (tuomet senutei buvo 84 metai). Ji ir padainavo, ir papasakojo

Garbingiausia vakaronės viešnia – aštuoniasdešimtmetė dainininkė Albina Skrebutėnaitė.
Šalia jos kairėje sėdi N. Laurinkienė, N. Aidulytė ir D. Gadeikienė. 1984 m.

apie motiną, keletą K. Skrebutėnienės dainų padainavo mokiniai. Įstrigo vienas šio vakaro momentų. Iš pradžių mes paleidome A. Skrebutėnaitės padainuotos dainos „Ak varge varge...“ įrašą. Išgirdusi dainą, senutė apsiverkė ir paklausė: „Niaugi itai mano momutė gieda?“

Teisybės dėlei reikėtų pasakyti, kad Kristinos Skrebutėnienės giminaičiai skeptiškai vertino mūsų pastangas ir į vakarą, nors buvo kviešti, neatvyko.

Tačiau pradžia buvo padaryta. Etnografinės vakaronės, turinčios švietėjišką tikslą – papasakoti apie kurį nors garbų šio krašto žmogų, – tapo tradicija, kuri tęsiama iki šiol.

Yra tekę girdėti žymių tautosakininkų samprotavimų, esą vakaronės ne itin geras dalykas, nes liaudies dainą jos perkeliančios į nebūdingą aplinką, dirbtinai bandančios ją gaivinti ir pan. Remdamasi ilgamete patirtimi, turiu pasakyti, kad kaime tai vos ne vienintelis būdas parodyti žmonėms, kokių turtų esama šalia jų, kokių talentų gyventa arba tebegyvenama, rodos, visai atkampiam pakraštyje. Be to, tokie renginiai labai vienija apylinkės bendruomenę, o svarbiausia, padeda suprasti, kad tai, ką liaudies žmogus moka, yra labai vertinga.

Taigi pirmoji didelė vakaronė subūrė prie mokyklos būrelį entuziastų, kurių dėka kaupėsi įvairi etnografinė medžiaga. 1988 m. mokykloje atidarėme etnografinį muziejų. Nuo to laiko jis gerokai prasiplėtė, bet stendas apie K. Skrebutėnienę eksponuojamas nuo pat įkūrimo, jos vardas tapo mokyklos savastimi. Kiekviena klasė per muzikos pamokas mokosi jos dainų, susipažįsta su savo krašto tautosakos pateikėjų bei rinkėjų gyvenimu.

Mokinių kartos keičiasi, tad ir informaciją reikia nuolat kartoti. 2000-aisiais metais dar kartą surengėme vakaronę dainų karalienės garbei – paminėjome 145-ąsias jos gimimo metines. Šįkart į renginį atvyko visos K. Skrebutėnienės vaikaitės, provaikaitė ir proprovaikaitė, padainavo senelės dainų.

Labiausiai džiugino mokinių susidomėjimas: rengdamiesi vakarui, keliavome K. Skrebutėnienės takais: aplankėme jos gimtąjį Sekonių kaimą, Kuksas, į kurias ji nutekėjo, kalbinome

Nejaugi tik tokia ateitis laukia mūsų kaimo kultūros?
 Kristinos Skrebutėnienės gimtinė – Sekonių kaimas. 2000 m.
Nijolės Seliukaitės-Keraitienės nuotraukos

žmonės, kurie dar prisiminė Kristiną. Prisiminė, beje, pirmiausia kaip aklą, sunkios dalios moterį, o ne kaip dainininkę. Tuosyk toptelėjo mintis: jeigu prieš pusę šimtmečio J. Aidulis nebūtų atradęs ir užrašęs šių turtų, niekas nė nebūtų pamanęs, kad šalia gyventa tokio talento...

Ir dar viena mintis neduoda ramybės. Nors lietuvių kalbos programos per mano darbo laiką kardinaliai pasikeitė ir tautosaka vidurinėje mokykloje nustumta į kontekstą, sąžinė neleidžia atsisakyti bent trumpo jos kurso. Juk turėjome ir turime puikių pateikėjų, daug medžiagos – tad kaip galima nesupažindinti mokinių su savo krašto turtais? Išties būtų puiku turėti K. Skrebutėnienės pateiktos tautosakos rinkinuką, o galbūt ir rinktinę.... Manau, kad ji, kaip pirmoji Lietuvoje atrasta dainų karalienė, to nusipelnė.

Iš kraštotyros užrašų

Senajame Didžiasalio kaime gyvena senutė, pradėjusi skaičiuoti devintąją dešimtį. Raukšlėtas jos veidas, pavargusios rankos, tačiau balsas dar stiprus ir atmintis išlaikiusi daugelį liaudies dainų, vingrių melodijų. Dainų, išmoktų iš motinos, garsios dainininkės Kristinos Skrebutėnienės, kuri tautosakos rinkėjams yra pateikusi jų apie penkis šimtus.

Albina Skrebutėnaitė, gimusi 1900 m. Kuksų kaime, gerai prisimena motiną, kartu su ja yra daug vargo išvargusi. Didžiuodamasi senutė sako visas dainas iš motinos išmokusi. Kalba apie ją su didele meile ir pagarba, ir ašara dažnai nurieda raukšlėtu skruostu, prisiminus jaunystę. Lankydamiesi pas šią dainininkę ir kalbė-

damiesi su ja, norėjome ne tik užrašyti liaudies dainų ir pasakų, bet ir sužinoti kuo daugiau apie jos bei jos motinos gyvenimą. Kur slypi dainos jėga? Kaip ji geba atspindėti žmogaus išgyvenimus? Kaip praturtina atlikėjo asmenybę? – šiuos klausimus mums rūpėjo išsiaiškinti. Juk gyvename tokiu laiku, kada sensta ir baigia išmirti paskutiniai senosios tautosakos atlikėjai. Užrašyti, surinkti viską ir išsaugoti – mūsų rūpestis ir pareiga.

* * *

...Gyvenimas markatnas buvo. Aš tai momutės darbelio mažai atamenu. Paskui jau, kai paaugau, menu: ainam abi darbuosun.

Paskui užėjo karas, mus išvežė vokiečiai paligonan. Cia trejus metus pragyvenom. Ė momutė aklutė. Gyvinc neturim iš ko. Kas daryc? Likau viena prie momai, i aš nedzidelė. „Ainam, – sakau, – momut, kur akys veda.“ I ainam abi. Ė balsas momutės buvo – padungėn kėlė... Aina daug padegėlių, nelabai jiems kas ko i duoda. Ainam i mes. Ineisme kur pirkion – i kai duosme giedoc! Kad giedam, kad giedam, net žemė linksta. Momutė gieda, i aš jai mačiju. Dabojam – jau žmonės i nepyksta, neša mum duonos, do i lašinių kšnelių uždeda. Tep i gyvenom.

Tadu atajo iš kur i Juzia (Albinos sesuo). Moma sako: „Ainam kur toliau“. Mes ginam: „Kurgi tu toliau nuveisi?“ Ė ana vis ciek... Nu, i prauda, nuvejom. Momutė scipri buvo i in kojų, i tep. Atajom Lietuvon. Pravaikščiojom cia dzvi nedėlias, ė maš i daugiau. Jau mes i pavalgį, i aš pecių turim kų usidėc.

Paskui frontas atlaidė, grįžom namo. A nei praeic, nei pravažiuoc, nei kelių... I vė nēr kas valgyc, nei daikto. Kūgį šieno pusbrolis sušienavo, tai po tuo kūgiu sėdzim, kų turim – valgom. Kas daryc? Ainam Guduosun: Šarkovčiznon, paskui toliau. Ėgi mes i Guduos gyvenom. Mes gi tarpusavy lietuviškai, ė su jais – gudziškai. Moma gerai lenkiškai mokėjo. Visur ažeinam – ne del ubagystės, ė del pragyvenimo. Man tai momos iškada, aš tai gal kur aicia, kų darycia, ė ana gi aklutė – kų daris? Nu, tep i gyvenom.

Tadu mūs pusbrolis i sako: „Ainam, ceta, akopų atsikasme, atsivešme i pastacysme“. Ė cia pagiry buvo daug akopų. Ėjom visi, i momutė ėjo. Pastatėm namelį, susamanojo, paskui i dunkcį padarė, i gyvenam mes. Tadu Juzia atajo. Susgriebė koki kavalierių i apsiženijo. I likom mes vė dzvi. Raikia kas daryc. Padarė parnų plūgų, i išejau su dzviem arkliais – švogeriaus i savo. Ė drūta buvau: akėjau, ariau. Kap išeinu akėc, kai duodu giedoc pagiry, net žvanga. Ė giria aukšta, epušės...

Ė cia užplaukė kita valdzia, i vė mes nieko neturim. Klausiu švogerių, kas daryc. „Aik, – sako, – mes cia vis kap išsiversme.“ Liko moma prie jų, ė aš išejau tarnauc. Per vienų patarnavau, per kitų. Atainu, i vė tarnauu.

Gyvenau Vilniuj, kai užėjo vė revaliucija. Aik iš Vilniaus, kas nori. Išejom pėscios. Atavežė mus sunkvežimiais iki Švincionių, paskui lig Tverečiaus. Ainu keliu in savo tėviškį, daržan, girdziu – rėkia Genia, seseres mergaitė: „Momute momute, un cetutė ataina!“ „Durne tu, ais ana tau, maš jos jau gyvos nėra!..“ Ė paci

gi revaliucija... Atainu arciau. Atalėkia Genia in mani, prilėkė i griuvo po kojom. I verkia. Daboju, žmonių išeina iš pirkios. Kas dabar yra? Niekas nieko nesako. Cik Juzia aina iš sodo i rauda: „Viena saulalė asilaidė, kita užtekėjo. Nemislijau, kad do kas in mani atais, mani paguos“. Ė kitos man sako: „Pranas pamirė“. Mano švogerius. Nusiėmiau aš nuo pecių zaplečnikų. Ineinu: guli, Dzievulėliau, kap sienojas tarpu eglių. Jaunas vyras, gražus. Sukalbėjau poterius. Ė anas mirė birželio pradžioj, Ė mano moma mirus tais paciais metais [K. Skrebutėnienė mirė 1943 m. – N. K.]. Ė aš nežinojau. Kai pasakė, sukalbėjau poterius, paverkiau. I ainu in pečiaus padaboc: ė maš do rasiu momų, maš neprauda... Ainu in pečiaus: „Momute, kur tu yra, kode aš tavįs neregį? Tai mano momute, tai mano senute. Del ko man tu žinelės nedavei, del ko mani ašmiršai, kur aš buvau, kur aš yra?.. Mes visų česelį abi buvom, visų česelį aš tavį dabojau. Tai mano momutė, tai mano senutė“. Raudau raudau... Tadu atajau in Pranukų: „Kode tu ite padarei? Kai sau, tai žinelį davei, ė kai man, tai momutės nepašaukei, in savi pasikviete. Kode aš atajau tavįs padaboc?..“

Paskui išejau per daržų, raudu i paci nežinau, kas daryc. Širdzis plyšta, negaliu, kap abydna...

Pakavojom jį Tverečių. I klausia manįs kunigas, zakristijonas: „Kap tu atajai per frontų, per tokių revaliucijų?“ Sakau, ėjau gražiausiai, niekas manįs neažturėjo, do i pavėžėjo...

Pabuvau kiek, pamačijau Juziai. Nu, ale kas daryc? Nėr kas i daro. I vė išejau. Kap išejau tarnauc, tai kiek galėjau, ciek i tarnavau. Ot, mano i gyvenimas. Ė dabar jau senos dzienos... Galvos nėra, akių nėra, jau i balsas ne tas, dainos rasiblaškę...

P. Albina Skrebutėnaitė, g. 1900 m. Kuksų k., Švenčionių aps., gyv. Didžiasalio k. U. Gintaras Luneckas ir Audrius Čepėnas 1982.

Buvo dziedas i boba. I gyveno. Gyveno gyveno i dagyveno vienų dukrelį. I broliukų. To boba pamirė, liko dukrelė našlaitelė. Tėvas, bro, apsiženijo su kitu. Ataveža jau tos dukterį. Ė cia jau siratelė viena. Močekka nedaboja nieko, tų našlaitelį visur veja: to i karves gano, i namo atajus visa kų daro, bėga i bėga, i vis to maža, i vis do negana. Ė cia apvirto broliukas veršeliu. Nu, ė anies razam laukan nuvejo, ana jį gano. Ak tu mano Dzievuli, kas jai daryc!? Ana i rauda, ana i verkia, veršelį apskabinus. Atagena ana jį namo raudodama, ė veršelis jai kalba kap žmogus:

– Neverk, sesute, nebijai, neprapulsi. Neverk, tai kas, kų vienutė likai, vis neprapulsi, baiki. Tu žinai, kų padaryk: mani maš pjaus, tai tu prašykie, kad tau ataduotų mano žarnas daryc. Ir gali žarnų rasi aukso burbuolį. I tu jų pasimk. Tų aukso burbuolį paimsi, pasodzinsi prie obeliai.

Nu, gerai. Ana viena dziena, kita dziena, gano gano, ataina, ė kap šaks močekka:

– Raikia veršis pjauc, kam cia jo, kų anas cia, – kai pradė kudėkuoc kai višta.

Nu, paėmė i papjovė.

– Tai, – sako našlaitė, – jeigu jau papjauste, tai duote man jo žarnas daryc.

– Do tau žarnų raikia!

– Ė tai kas gi, aš išdarinėsiu...

I to jau paėmus kap sviedė:

– Im im, do tau maža, te, turies!

Nu, ana i paėmė. Padarinė padarinė, randa aukso burbuolį. Tų burbuolį kišėniun. In kitos dzienos nuvė, pasodzino. Nu, i auga obelis. Prie obeliai šulnelis vyno. Ė obuoliai – jaugi pasauly nėra gardesnių. Ė in obelės tupi gaidelis. I sužinojo visa kų ponas. Atvažiavo svotuosun. Paėmė močeka našlaitelį nugrūdo, numušė, nukoneveikė, ė savo dukterį aprinko gražiausiai i nusiuntė:

– Aik tu – vyno pasemsi, obuolių priraškysi, taigi i nutekėsi.

Gera, nuvė ana, cik arcyn in obelį, in šulnelį, gaidelis i gieda:

– Kakariekū, ne to mergelė,
Kakariekū, cia ne našlaitelė,
Kakariekū, žemyn vynelis,
Kakariekū, aukšcyn obuolėliai,
Kakariekū, ne to mergelė!

Paskėlė obelis – nei ti pasieksi, nei ti jos tau regis. Išdziūvo – nēr, kap nei būta, nei žinklo. Nu, to pasbostė pasbostė i grįžo.

– Nu, tai kogi neatanešei?

– Tai kas man daryc: obelis paskėlė, vynas išdziūvo, tai kur aš imsiu!?

Nu, svotai i išvažiavo.

Atvažiuoja kici. Sėdos až stalo i sako:

– Per jus gi vyno yra, obuolių, tai atnešte.

Nu, i kų gi: vė nuvė merga, vė gaidzys ažgiedojo, i vė paskėlė obelis.

Tadu i sakis ponas:

– Tai laicte gi kitų. Ne to mergelė cia.

Močeka asiširdzijo:

– Do cia raikia durnių pristoc!

Ale našlaitelė nuvė. Tadu gaidelis i gieda:

– Kakarieko, žemyn obuoliai,
Kakarieko, aukšcyn vynelis,
Kakarieko, jau to mergelė,
Kakarieko, jau cia našlaitelė.

I ištekę našlaitelė. Ė močeka su dukteriu iš piktumo plyšo.

P. Albina Skrebutėnaitė, g. 1900 m. Kuksų k., Švenčionių aps., gyv. Didžiasalio k. U. Gintaras Luneckas ir Audrius Čepėnas 1982.

Parengė *Nijolė Seliukaitė-Keraitienė*